

Domobranski simboli proslave Ujeti v preteklost

Doslej smo bili na različnih slovesnostih in komemoracijah priče partizanskim proslavam z njihovimi simboli, zdaj smo prišli tudi do domobranskih.

Spomenka Hribar

V Šentjoštu, kjer je bila ustanovljena prva vaška straža, je bila slovesnost ob 70. obletnici birmovanja škofa Gregorija Rožmana. Očitno je bil to le formalni razlog, saj je bil dogodek sicer namenjen spominu na domače domobranske vojne in povojne žrtve. Obeležili so ga s spominsko mašo, ki jo je vodil urednik Družine

Franci Petrič, po njej je bila spominska slovesnost pred kapelo mučencev ob zvokih domobranske himne, z uniformirano domobransko stražo in domobransko zastavo (slovenska narodna zastava s kranjskim orlom). Pa Erlichova (ki je bil celo v sporu s škofom Rožmanom!) priznanja zaslužnim v današnjem protikomunističnem boju oziroma obnavljanju le-tega v političnem in družbenem življenju – skratka, predstavitve in uporaba celotne simbolne strukture domobranstva.

Ko sem bila konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let v Šentjoštu, so mi domačini pripovedovali, da se je šele petnajst let po vojni v Šentjoštu rodil prvi otrok – v vasi, v kateri je bila pred vojno v vsaki hiši kopica otrok! Tudi sicer je bila vas – tako kot mnoge druge, »domobranske« – vse do osamosvojitve zapostavljena recimo pri gradnji infrastrukture itd. Glede na to si ne morem kaj, da ne bi razumela domačinov, ki zdaj, ko je to možno, pokažejo svoje spoštovanje do svojcev, ki so bili žrtve protirevolucije in – po vojni – revolucije. Kdo bi jim to upravičeno oporekal?

Pred prekopom škofa Rožmana v domovino sem se bala, da ne bo šlo za pietetni pogreb, da bo škof Rožman »temeljni kamen« današnjega protikomunizma, ki mora – logično – opravičevati kolaboracijo. Zmotila sem se: pokop je potekal v cerkvenem okviru, pietetno v vseh pogledih (vsaj kolikor je znano javnosti). Toda videti je, da se bo današnji protikomunizem vendarle utemeljeval na škofu Rožmanu kot simbolu protikomunizma, ampak tako – po »koščkih«, od dogodka do dogodka ...

Kot rečeno: vsekakor razumem domačine, da se spominjajo svojih dragih, pokopanih kdo ve kje, toda spremljevalni scenarij te proslave zbuja kar nekaj vprašanj: Ali domobranske uniforme spadajo na dogodek pietetnega spominjanja na mrtve? Se je častno pokloniti mrtvim v uniformi, s kakršnimi je domobranci opremil okupator – kakor sledi iz samovšečne in za domobranci ponižujoče izjave SS-general Ervina Roesenerja pred domobranksko zaprisego 20. aprila 1944: »Dne 24. septembra 1943 sem izdal povelje za ustanovitev Slovenskega domobranstva (...) Iz onih majhnih krdel tako imenovanih belogardističnih legionarjev je na moj ukaz zraslo Slovensko domobranstvo (...) S pomočjo Velikonemškega Rajha smo vas izvežbali, oblekli in oborožili (...)«. In jo plačevali (obstajajo plačilni spiski). Je bila lahko to »slovenska vojska«? Glede na sestavo pač, toda prav zaprisega je simbolno zaprla znotrajistovetnostno razliko med slovenskim izvorom domobrancev in njihovim formalnim (uradnim) pomenom – in ciljem njihovega delovanja. Cilje njihovega delovanja je diktiral okupator in so vsebovani v domobranski prisegi, celo dvakratni: prva je bila 20. aprila 1944, na Hitlerjev 55. rojstni dan, druga na obletnico prevzema nacistične oblasti.

Domobrankska prisega

Besedilo prisega se je glasil:

»Prisegam pri Vsemogočnem Bogu, da bom zvest, hraber in svojim nadrejenim pokoren, da bom v skupnem boju z nemško oboroženo silo, stoječo pod poveljstvom vodje velike Nemčije, SS četami in policijo, proti banditom in komunizmu kakor tudi njegovim zaveznikom svoje dolžnosti vestno izpolnjeval za svojo slovensko domovino kot del svobodne Evrope. Za ta boj sem pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje. Tako mi Bog pomagaj!«

O namenih in nastanku domobranske vojske obstajajo tudi pričevanja, recimo vrhovnega komisarja in gauliterja dr. Friedricha Rainerja, ki je povedal, da je konec septembra – kot vrhovni komisar – prišel v Ljubljano in stopil v stik s škofom Rožmanom, ker je vedel, da ima precej vpliva na nekatere kroge (duhovščino, SLS.) In dodal: »Menim, da je tu, v Sloveniji, edini primer, da je nacionalsocializem za svojega zaveznika uporabil katoliško cerkev.« (Znano je, da je nacionalsocializem v sami Nemčiji preganjal katoliško vero in duhovnike, ki so označevali nacizem kot pogansko ideologijo.) Okupator je torej katoliško cerkev zmanipuliral – za svoje koristi. Leto kasneje je bil Rupnik imenovan za generalnega inšpektorja domobranstva, toda Rainer je o tem na sodnem procesu povedal, da je bilo to imenovanje z nemške strani le naslov: »Tako je bilo na zunaj videti, da je domobranstvo pod slovenskim poveljstvom, dejansko pa je bilo popolnoma pod poveljstvom SS Gruppenführerja Roesenerja.«

Pri opravičevanju zaprisege se apologeti sklicujejo na različne razloge in razlage. Ena od teh je, da domobranci niso prisegli Hitlerju (na njegov rojstni dan!) – ampak Bogu. Toda Bog je v zaprisegi klican za pričo in pomočnika pri nameri, ki jo jasno izraža besedilo prisega. Bog je tisti »tretji« (v običajnih prisegah ali stavah je tretja oseba tisti »tretji«, ki »preseka« sklenjeni roki); Bog je metafizično »oko«, ki bedi nad zaprisežencem, da bo prisego izpolnil. Drugo opravičilo je, da je bila prisega le »navidezna«, torej s »figo v žepu«. Toda dr. Anton Trstenjak je o tej navideznosti izjavil: »Prisega je bila, pa tudi, če je bila navidezna. Taka je po katoliški moralki nasploh prepovedana. Katoliki ne smemo 'navidežno' prisegati. To je zloraba prisega. Prisega je iskrena ali pa je ni. Lažne prisega po katoliški moralki ni mogoče zagovarjati. V Ljubljani pa je bilo to nekaj samoumevnega. Kdor je mislil drugače, je že veljal za komunista.« To vsekakor velja na načelni ravni, verjamem pa, da so številni zapriseženci zaprisegli z odporom – toda v to so jih prisilili njihovo vodstvo in razmere, v katerih se je znašel protikomunistični odpor. Prisega ima na načelni, politični ravni drugačen pomen, kakor mu ga dajejo in občutijo posamezniki.

Tretja apologija zaprisege je najbolj neverjetna: nekega dne jo je poslanec France Cukjati prebral v državnem zboru in posebej

● Rojaki! Rojakinje!

Totalna vojna, ki se bje za obstoj Evrope in njene kulture, je prišla v odločilno fazo.

Vsi narodi naše celine, ki se zavedajo sedanjega usodnega trenutka, se danes dvigajo, da strnjeno in enotno zoperstavijo divjemu navalu barbarskih hord z vzhoda in njihovim pomagačem na zahodu nove sile in novo voljo do življenja.

● SLOVENC!

Že dve leti bijejo najboljši sinovi našega naroda ob strani nemškega vojaka krut boj proti zverinskemu boljševizmu. Že dve leti žrtvujejo polni idealov v tej borbi vse svoje mlade sile.

Pred Bogom in pred ljudmi bi bilo krivično, če bi med nami bili še nadalje ljudje, ki bi v tej usodni uri ostali ravnodušni in bi še nadalje nezainteresirano gledali borbo, ki jo vodi Evropa in s tem tudi naš narod za svoj obstoj.

Danes ne sme nihče več stali ob strani! Vsakdo mora izpolniti svojo dolžnost! **Sveto dolžnost, ki jo ima pred Bogom, narodom in pred samim seboj!**

● SLOVENC!

Čas nas mora najti pripravljene. **Usoda in najvišja korist slovenskega naroda zahtevata to od nas!**

poudaril tisti njen del, ki govori o tem, da se bodo domobranci borili za svojo slovensko domovino kot del svobodne Evrope – kakor da bi bila po tedanjem nemškem pojmovanju »svobodna Evropa« isto, kakor je današnja oziroma si jo danes predstavljamo in si prizadevamo za »svobodno Evropo«. Treba je premisliti izjavo generala Roesenerja ob prvi prisegi: »Danes ste nastopili prisego, da se boste skupaj z nemško vojsko, z vojaško SS in policijo borili za svobodno, čisto Evropo.« Torej za »čisto« Evropo! »Svobodna Evropa« je Nemcem tedaj pomenila »čisto Evropo«,

se pravi Evropo, »očiščeno« Judov, Ciganov, zaslužjenih Slovanov, skratka, nemško obvladana Evropa in vseh njenih narodov. Tudi slovenskemu narodu je bila zapisana »usoda« narodnostnega izginotja, uničenje slovenskega naroda kot narodnostne-kulturne entitete po Hitlerjevem naročilu: »Napravite mi to deželo spet nemško!« – kar naj bi dosegli delno s ponemčenjem, z razselitvijo Slovencev in naselitvijo Nemcev itd. – če ne bi bilo narodnoosvobodilnega odpora. (Italijani so hoteli isto, le da so igrali na daljši rok ...) Posamezne termine moramo

razumeti iz značilnosti določenega časa – sicer zapademo v nerazumno apologijo (ali na drugi strani zanikanje) nekega pojava.

Kakor koli – domobranci so zaprilegli v uniformah (in z drugimi domobranskimi simboli), v kakršnih so v današnjem času sodelovali mladi fantje v šentjoštu – kakor da v tem ni nič spornega! V domobransko vojsko pa so se avtomatično priključili vsi člani Protikomunistične milice (vaške straže), katere ustanovitev je Rožman izrecno podpiral in se pri italijanskih okupatorskih oblasteh celo zavzemal zanjo, zato je bilo jasno, da

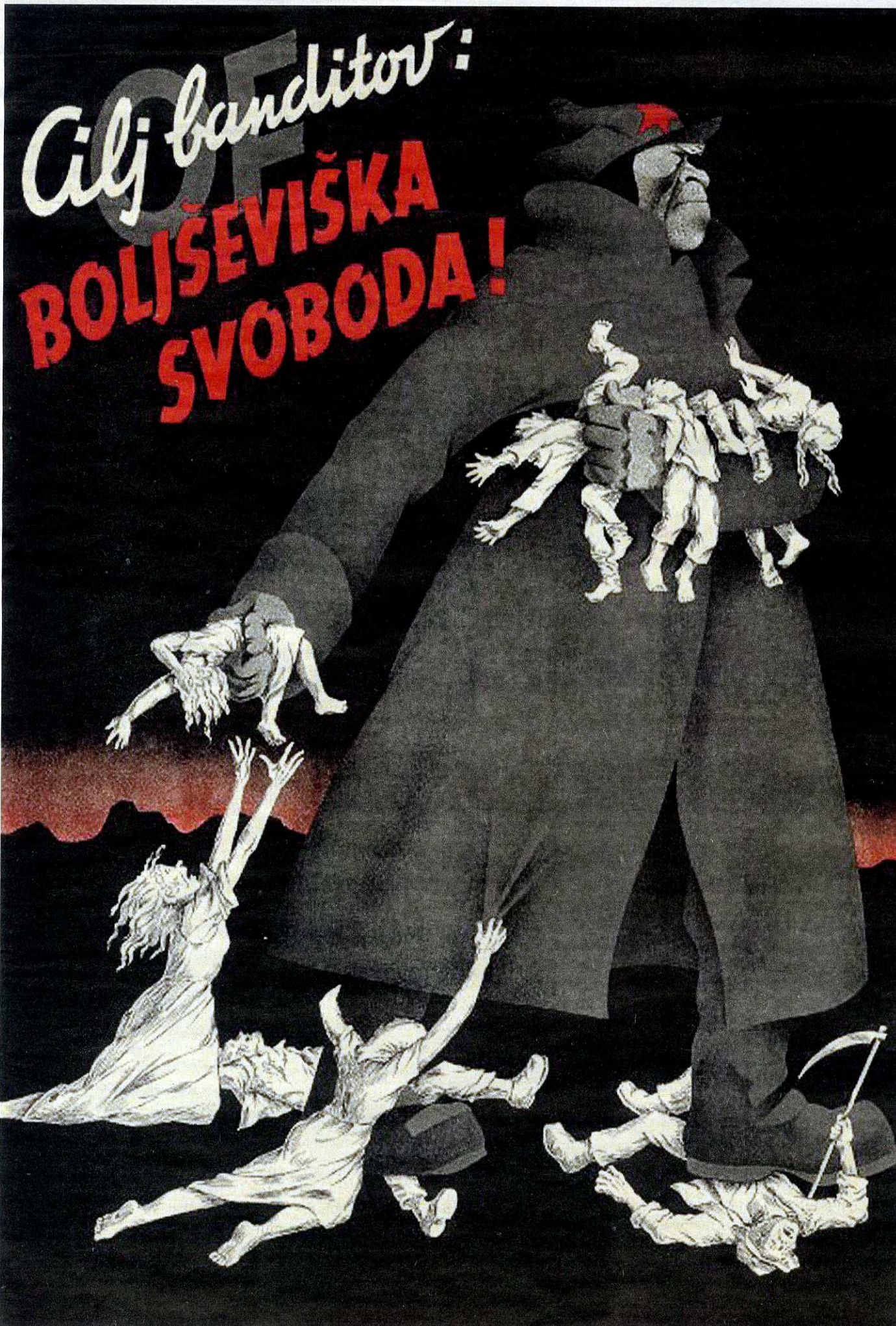
moralno podpira tudi domobranstvo. Ne nazadnje je to dokazal tudi z branjem maše pred prvo prisego in s svojo navzočnostjo po drugi prisegi.

Še prej: vaške straže in škof Rožman

Vaške straže (*Milizia volontaria anticomunista, MVAC*) so nastale kot odpor na komunistično sektaško nasilje, še posebej pa po italijanski ofenzivi poleti in jeseni 1942, ko so si ljudje morali zavarovati vsaj hrbet (torej vsaj s strani okupatorja – medtem ko partizani v »belih« vseh niso imeli nobenega kritja!) Prva je nastala prav v šentjoštu. Gledano v zgodovinskem kontekstu pa so bile vaške straže logično nadaljevanje in radikalizacija protikomunizma, ki ga je Cerkev gojila že od tridesetih let dalje, še posebej s Katoliško akcijo, ki je bila nekakšna »udarna četa« Cerkve proti komunizmu – tudi že v času naraščajoče nevarnosti nacifašizma, tik pred vojno. Duhovni vodje in celo organizatorji vaških straž so bili posamezni župniki, kaplani in izpostavljeni ljudje Katoliške akcije. Obramba ljudi je legitimna, vprašanje pa je, ali ni okupacija vse dežele s strani treh totalitarizmov prelomni dogodek in čas za premislek. Kdo je prvi sovražnik? Izidor Cankar je v pismu škofu Rožmanu zgroženo spraševal: »Kako more slovenski človek prostovoljno priseči zvestobo Hitlerju, ki je vse zastavil, da iztrebi nas in uniči slovensko kulturo?« Dr. Alojzij Kuhar je spraševal: »Zakaj prisegate zvestobo lastnemu krvniku?« Škof Rožman je v času okupacije celo preslišal papeževo privolitev v sodelovanje zaveznikov s komunizmom, z Rdečo armado, ki je, kot vemo, imela za svoj simbol rdečo zvezdo.

Škof Rožman je že ob nastanku vaških straž vedel, da le-te najbolj koristijo prav okupatorju samemu, tedaj Italijanom. V svojem pismu uredniku Slovenskega doma Mirku Javorniku je opisal svoj pogovor s fašističnim generalom Vittorioem Rugerijem, ki mu je zatrdil, da se partizanov po gozdovih sploh ne da uničiti, nakar Rožman citira samega sebe: »Pričakoval sem, da boste s pomočjo MVAC vendarle uspostavili popolno varnost v pokrajini.« (Popolno varnost pod okupatorjem?) General je odgovoril: »Povedal vam bom odkrito, kaj mislim o MVAC. Nisem Slovenec, a tako gledam na Slovence in njihov boj. MVAC nam Italijanom mnogo pomaga (imel sem vtis – doda v oklepaju škof Rožman –, da misli reči: 'nas Italijane ščiti'), a med vami Slovenci ustvarja takšno sovraštvo, da ga petdeset let ne boste mogli odpraviti.« General se je zmotil – mineva sedemdeset let, ko to sovraštvo ne le da ni odpravljeno, temveč se še poglablja in širi.

Škof Rožman je torej vedel, za kaj gre, kakšne bodo posledice oboroženega sodelovanja z okupatorjem! V strahu pred uničenjem vere s strani komunizma je spregledal opozorilo krščanskih socialistov (in še prej mladih križarjev, sodelavcev revije Križ na Gori in Križ), da je najprej treba

»ohraniti narod, potem bo ohranjena tudi njegova vera.

V imenu vere je bilo ljudem povzročeno veliko, še dodatno trpljenje ob že tako krutem okupatorju. Okupator, ki pride v tujo deželo, je »slep in gluha«, ne pozna ljudi, krajev, navad – pomoč so jim ponudili najprej posamezni izdajalci, potem pa so dobili s strani Cerkve in tedanje politične garniture še formalno ponudbo za pomoč pri izkoreninjanju partizanstva, ki so ga enačili s komunizmom. Dr. Anton Trstenjak je povzel pričevanje nekega patra, ki je imel priložnost, da se je pogovarjal s škofom Rožmanom – le-ta naj bi mu dejal: »Zdaj čedalje bolj vidim, da bi bilo manjše zlo, če se ne bi z orožjem upirali komunistom.« Škoda – je komentiral Trstenjak –, da ni do tega spoznanja prišel že med vojno! Zlo bi sicer bilo, ampak manjše. Kakšnih 12.000 ljudi bi lahko še živelo. Ja, do brezna kraških in rudniških jam jih je pripeljalo sektaško komunistično in protikomunistično nasilje, čez brezna pa jih je pahnilo nasilje komunistične države.

Škof Rožman je bil sicer ves čas vojne v dilemi, kako naj ravna, in je ravnal, kakor

predvsem pa zakrita za fasado sprave. Sprava, ki bi nam lahko prinesla ne le pomiritev, temveč tudi novi začetek našega političnega in družbenega bivanja, je postala »paravan« za razdiralno raboto. Da to drži, kaže tudi čaščenje škofa Rožmana, ki je bil med vojno največja moralna in politična avtoriteta protikomunističnega odpora in je tudi sam sodeloval pri cerkveni politiki v odnosu do partizanskega odpora okupatorjem. In ne pozabimo tudi na izjavo nekdanjega domobranca in generalnega državnega tožilca, da domobranci niso nikoli podpisali kapitulacije. Kaj to pomeni? Da lahko vsak hip nadaljujejo prekinjeni boj?

Praznovanje 70. obletnice birmovanja škofa Rožmana z domobranskimi simboli torej ni naključno. To je povedala tudi govornica Helena Jaklitsch: škof Rožman je tedaj zagotovo čutil veliko odločnost, da naše domovine ne damo. Po njenem mnenju naj bi šlo za obojestransko korist: šentjošt mu je dal moč, da se je še naprej upiral revoluciji, domačine pa je utrdil v veri. Franci Petrič, ki je opravil mašo, je – v luči polpretekle zgodovine – med drugim dejal, da mora biti Slovenija domovina

Nemčije«, jih nimam za izdajalce – ker kaj lahko naredi mali človek v stiski? In kako je mogoče – metaforično rečeno – polovico nekega naroda označevati za narodne izdajalce? Čas bi bil, da tistim, ki si niso osebno umazali rok s krvjo ali konkretnimi izdajstvi, priznamo njihov dober namen ali vsaj objektivno ujetost v takratne zgodovinske okoliščine. Zato obsojam očitke o »izdajalcih« kar poprek – toda danes se ljudje, ki odobravajo obnavljanje domobranskih simbolov, morajo zavedati, pri čem sodelujejo: pri obnavljanju in poglobljanju sovraštva, ki je že toliko hudega povzročilo ljudem in ki je v nasprotju s temeljno krščansko molitvijo: »... in odpusti nam naše dolge, kakor tudi mi odpuščamo svojim dolžnikom ...!« Seveda gre za medsebojne »dolge«, ki bi jih morali vpleteni v državljanski spor odpustiti drug drugemu.

Zahvaljen bodi, Gospod, za prvega mučenca!

Toda največjo krivdo in greh je naredil škof Rožman prav kot škof! Na pogrebu Jaroslava Kiklja, študenta, predsednika Katoliške akcije na ljubljanski univerzi, ki ga

zastopal škof Rožman. Tragična smrt posameznika je v tem Rožmanovem govoru že preskočena, instrumentalizirana za politični cilj: ohraniti politično in duhovno (ter tudi ekonomsko) obvladovanje celotne družbe.

Zahvaljen bodi, Gospod, za vse mučence, do zadnjega – za vse te smrti škof Rožman kajpada ni bil osebno kriv, bil pa je moralno odgovoren zanje, saj je vse te smrti simbolno pokrtil in utemeljil kot take v Božji volji. Se pravi, da se je postavil nad Boga, torej za Subjekta samega Boga (z razlago, kaj je po Božji volji!) Njegova razlaga Božje volje in »blagoslovljenega uspeha« je bila napačna. Ostale pa so žrtve. Včasih ponoči sanjam, da sem spet v Barbarinem rovu v Hudi jami; ne morem pozabiti dolgih dekleških kit (kakšnih trideset), ki so ob trohnenju odstopile od lobanj! Zbudim se prepotena z občutkom krivde. Kakšne krivde? Ne gre za osebno krivdo niti ne za občutek krivega, ki ga živi občutimo pred mrtvim; gre za občutek krivde, ki ga povzroči človekova vest – da se je kaj takega sploh zgodilo –, in za občutek krivde ob skrutitvi mrtvih v Hudi jami; začeta izkopavanja bi morali dokončati in posmrtno ostanke žrtev pokopati: »Z vsem možnim pietetnim obredjem. In z opravičilom v vseh jezikih, ki so jih pobiti govorili in molčali, morali molčati, zamolčati za vekomaj.« (Bila sem v Hudi jami, uvodni tekst v knjigi Romana Leljaka: Teharske žive rane – Huda jama, Atilova knjiga, Radenci 2009, ponatis: Razkrižja, Ljubljana, MK 2009.) Izkopani posmrtni ostanki pobitih so danes v nekakšnih zabojnikih, na policah, izpostavljeni mrčesu, propadanju – dogaja se simbolni, ponovni zločin v konkretni obliki. In hkrati dvojna manipulacija: z ene strani omalovaževanje povojnih pobojev (»napake« revolucije), z druge pa poveljevanje, njihova instrumentalizacija za pragmatične politične cilje desnice. Kaj se je dogajalo v Hudi jami in v zvezi z njo, nam priča v svojem, pravkar izšlem pretresljivem življenjepisu z naslovom *Nihče* avtorja Mehmedalije Alića, vodje izkopavanj v Hudi jami.

Mladi se branijo, da nimajo nič s tem, s partizani, domobranci in likvidiranimi. Toda v podzemlju hiše naše družbenosti so nepokopani mrtveci. Pritožujemo se, da ni morale, da so razvrednotene vse vrednote – tu se začne obnova, pri pieteti do vseh mrtvih, pri zapiranju preteklih sporov, pri pripravljenosti na sožitje vseh nas, danes in tukaj! Očitki ene strani drugi in druge prvi spor samo nadaljujejo in poglobljajo; akciji ene strani sledi re-akcija druge in tako spiralo vedno globlje, vedno bolj v preteklost. Neprestano obujanje preteklosti, vnašanje sovražnosti, medsebojno delegitimiziranje političnih elit je tisto najbolj sporno in postratno: jemlje nam energijo za sedanjost in prihodnost.

Če ne bi bilo obnavljanja domobranske simbolike in njene politične strukture, tudi tega zapisa o škofu Rožmanu ne bi bilo. Glorificiranje njegove osebnosti in dela z ene strani in z druge obujanje njegove krivde in grehov je blasfemija pokojnika. Škof Rožman je pokopan v domači zemlji – naj počiva v miru!

Narodnoosvobodilni boj in rdeča zvezda

Toda tudi prisotnost rdeče zvezde na nekdanji jugoslovanski in slovenski zastavi ni samoumevna. Slovenci smo kakšno stoletje kasneje kot drugi narodi prišli do tega, da smo postali »zgodovinski narod«. Prav med vojno smo Slovenci kot narod prestopili ločnico med tradicionalno in moderno dobo,

je, pred koncem življenja pa naj bi vendarle spoznal, kaj je bilo večje in kaj bi bilo manjše zlo. Zakaj je današnje obnavljanje domobranske ideologije sporno? Zaradi sovraštva, ki ga obnavlja in pogloblja – danes! Le-to se kaže v sovražnih besedah iz maščevalnosti piscev desne orientacije in v obnavljanju domobranske ideologije – in to brez kakršne koli distance ali moralne kritike! Cerkve se ni opravičila za medvojno kolaboracijo z okupatorjem, zato se mi uporaba domobranskih simbolov in čaščenje Rožmana zdita sporna. Ne zato, ker takšno obnavljanje kaže, da so nekateri še vedno v preteklosti in jo še obnavljajo, temveč zato, ker duhovno in politično strukturirajo ne le današnji čas, temveč tudi prihodnost. Današnje obnavljanje preteklosti določa prihodnost. Današnja politizacija Cerkve je podobna predvojni, vendar bolj prikrita,

vseh, brez razlike. Točno! Toda čemu potem dostavek: »Ne smemo si dopustiti, da bi si jo kdo lastil.« (Navajam po poročilu na internetu.) Kdo naj bi si jo lastil, ni povedal, toda »v luči polpretekle zgodovine« je jasno, da opozorilo meri na komuniste, ki naj bi si lastili domovino. Vse bolj pa si »lastijo domovino« danes tisti, katerih politični vodja je proteste zoper svoj način vladanja imenoval »čisti levi fašizem«!

Sama razločim med kolaboracijo in izdajstvom; izdajalec je tisti, ki je dejansko izdajal okupatorjem partizane in njihove sodelavce, kolaboranti pa so tisti, ki so izdajstvo vzdignili na raven svoje formalne politike: Cerkve prek škofa Rožmana in duhovnikov, organizatorjev vaških straž, ki so bile osnova domobranstva, in tedanji predstavniki predvojnih strank kot »slovenska oblast«. Četudi so domobranci prisegli »vodji velike

je VOS likvidirala 18. marca 1942, je med drugim dejal:

»Zahvaljen bodi, Gospod, za prvega mučenca, ki si ga blagovolil dati naši katoliški akciji, ker si nam s tem dal poroštvo blagoslovljenega uspeha. (...) To bodi sad mučeniške krvi. – Še enkrat, Gospod, bodi tisočkrat zahvaljen za svojega zvestega služabnika, Jaroslava Kiklja, ki v Tebi živi na veke. Amen.« Hvala Bogu, da so ubili Kiklja, da imamo poroštvo večne resnice in pravice! Namesto tisočkratne zgroženosti ob smrti mladega človeka, krivega ali nedolžnega, imamo zahvalo Bogu za njegovo žrtev! S to zahvalo Bogu je Rožman metafizično (z Bogom) utemeljil protikomunistični boj kot Pravičen in Nujen. Hvala Bogu za prvo žrtev, za drugo – potem se žrtve samo seštevajo – pod obnebjem katoliške ideologije, s poroštvom Boga – ki ga je v Ljubljanski pokrajini

se pravi, da smo postali subjekt svoje usode. Z uporabo okupatorju, z narodnoosvobodilnim bojem pod zastavo z rdečo zvezdo smo stopili na pot moderne politične emancipacije kot narod.

Cerkev kot politični in duhovni akter je predstavljala tradicionalni del naroda, partizani s komunisti vred pa so bili glasniki moderne dobe. (»Moderno dobo« običajno razumemo v pozitivnem smislu, toda moderna doba je poleg napredka prinesla tudi svetovne vojne, ekološke katastrofe, atomsko bombo in ogroženost Zemlje kot planeta – mi smo tu »zraven«!). Tradicionalna duhovna in politična paradigma Cerkve se je kazala v zahtevi po brezpogojnem priznanju primata vere – se pravi Cerkve kot njene tuzemske predstavnice. Cerkev je torej pridigala heteronomno moralo – v nasprotju z moderno paradigmo, ki kot primat priznava avtonomno moralo človeka in narod kot subjekt. Predstavnica človeka kot subjekta je bila pri nas Komunistična partija, ki ji je bila ohranitev naroda prvi cilj. Razlika je prelomna: za uradno Cerkev je bilo obvarovanje vere važnejše kakor pa (tudi med vojno!) ohranitev naroda kot naroda. Toda moderna katoliška (!) paradigma, ki so jo izpričevali mladi katoliki križarji v dvajsetih letih prejšnjega stoletja, je postavljala kot primat ohranitev naroda kot naroda – če se bo ohranil slovenski narod, se bo ohranila tudi vera. (Križarji so tako utemeljili ideologijo kristjanov, ki so se udeležili narodnoosvobodilnega boja.) Ta prelomna razlika je bila »objektivna danost« in je bila tista, ki je med vojno (pa že pred njo!) opredeljevala ravnanje ene in druge strani. Čas bi bil, da bi obe presegli v novo, post-moderno paradigmo, ki temelji na svetosti življenja, človekovem dostojanstvu, človekovih pravicah in državljskih svoboščinah, enakih za vse – kar predpostavlja in obenem hrani spravo med ljudmi.

Partizanski simboli na proslavah

Avstrijsko državno ministrstvo je 23. septembra 1848 z odlokom odločilo barve kranjske zastave: belo, modro, rdeče. Ta zastava je kasneje postala slovenska narodna zastava. Po sprejetju vidovdanske ustave je bilo izobešanje slovenske narodne zastave prepovedano, tudi ob kulturnih praznikih, in to je veljalo ves čas prve Jugoslavije. Med okupacijo slovenska narodna zastava ni bila dovoljena. Do odredbe VŠ NOV in POJ z dne 1. oktobra 1941, ki je določila uvedbo rdeče peterokrake zvezde čez vsa tri barvna polja, je slovenska partizanska vojska (v nastajanju) uporabljala slovensko narodno zastavo. Partizansko obeležje na proslavah je – vsa povojna leta – rdeča zvezda na zastavah, tudi državni in republiški. Pred osamosvojitvijo smo rdečo zvezdo zamenjali s novim simbolom in tako označili konec enopartijskega sistema in novi začetek: sistem parlamentarne demokracije. Rdeča zvezda je ostala le kot simbol partizanskega/revolucionarnega boja.

Rdeča zvezda kot simbol za partizansko gibanje ni samoumevna. Nasprotno, je simptomatična. Med vojno so se namreč proti nacifašizmu bojevale poleg sovjetske tudi druge zavezniške armade, pa njihovih simbolov partizani niso slavili. Komunistična partija kot »avantgarda« je že od vsega začetka poudarjala boj sovjetske armade proti okupatorju in »naslonitev« na Sovjetsko zvezdo. Da bi uvideli, v čem je simptomatičnost prisotnosti zvezde na zastavi, si moramo vzdigniti v spomin incident, ki je nastal ob uvedbi srpa in kladiva – kot specifičnih simbolov boljševiške revolucije – v partizansko vojsko.

Vrhovni štab je kot »pomoč« Glavnemu štabu slovenskih partizanskih čet poslal skupino pod vodstvom Arsa Jovanovića, ki je brez vednosti slovenskega partizanskega vodstva uvedel v vojsko srp in kladivo, Milovan Šaranović pa je udarno brigado Toneta Tomšiča preimenoval v proletarsko brigado. Tisto, kar prej ni bilo vidno, namreč da gre hkrati z narodnoosvobodilno vojno tudi za revolucijo, je zdaj postalo vidno. Tisto, kar je bilo partiji potrebno skrivati, namreč da ima svoje specifične, strankarske namene s partizansko vojsko in po sami osvoboditvi,

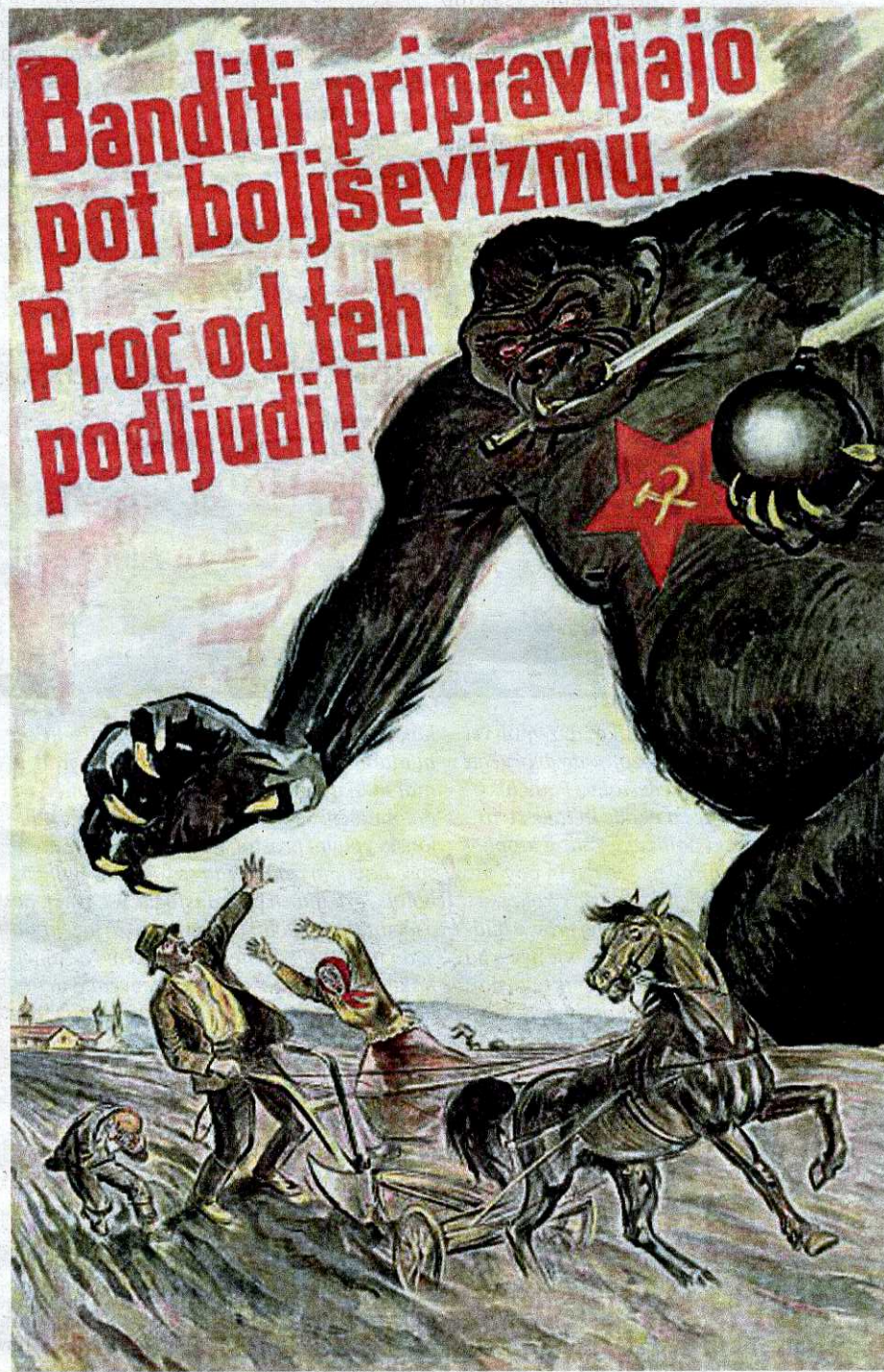
protikomunistično stran!), ki naj bi bil dejal: »Ker komunisti organizirajo samo za sebe, smo začeli tudi mi. V ostalem pa imamo mi v slučaju ločitve 2/3 ljudi za seboj.« (Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. V, str. 59.) Grozilo je, da se bo vojska politično strukturirala in se s tem izmaknila partijskemu vodstvu; s tem pa bi partija izgubila kontrolo nad vojsko in nad njeno komunistično politično usmeritvijo. To pa ne bi šlo v prid komunistični partiji, ki je imela pač specifični politični namen: po vojni vzeti vso oblast v svoje roke in uvesti komuni-

blematičen; če bi se Zveza združenj borcev kritično distancirala od revolucije, ki je že med vojno, še posebej pa prva leta po njej naredila ljudem toliko hudega. Medtem ko je bil še posebej prva leta po vojni poučilek na revoluciji kot zaslugi partije, se je zdaj revolucija kar nekam izgubila in tudi zveza združenj borcev se je preimenovala v zvezo združenj borcev za ohranitev vrednot NOB. Vrednote narodnoosvobodilnega boja so predvsem »narodne in osvobodilne«, ne pa revolucija.

Kljub temu da rdeča zvezda spominja na revolucijo, nisem zoper to, da jo imajo nekdanji borci na svoji zastavi. Danes si komaj lahko zamišljamo, kakšen pogum je bil potreben za to, da so ljudje zapustili svoje starše, žene in otroke in odšli v gozdove, v boj – ne za obvarovanje svojih vasi, temveč za osvoboditev slovenskega naroda kot takega; zato pravim, da smo z NOB vzeli nase svojo usodo in postali sami svoj subjekt. Iz pietete do njihovega boja menim, da je prav, da imajo svoj simbol, pod katerim so se borili in proti kateremu (kolikor vem) sami niso nikoli protestirali, ne med vojno ne po njej. In ne nazadnje: ko v Moskvi proslavljajo kakšno obletnico zmage nad nacifašizmom, prihajajo politiki z vsega sveta (tudi nemški) na ta slavlja, seveda pod »rdečo zvezdo«. Spoštovanje zgodovine, upoštevanje dejstev tudi spada med vrednote. Tisti, ki oporekajo rdeči zvezdi na borčevski zastavi, naj bi premislili, kaj vse se je dogajalo pod križem, simbolom krščanstva: od genocidnega uničevanja celih narodov do sežiganja čarovnic in znanstvenikov.

Borčevska zastava z rdečo zvezdo kot simbol boja partizanov (zlasti če bi se distancirali od revolucije kot stran-poti v naši zgodovini) ne bi smela biti sporna. Menim, da ji je mesto na državnih proslavah, saj smo bili – naj je bila revolucija še tako negativna – z narodnoosvobodilnim bojem del zavezniškega odpora proti nacifašizmu (na katerem je zrasla današnja Evropa!), pridobili smo Primorsko in kljub totalitarnemu komunističnemu sistemu napredovali v izgradnji svoje samozvesti kot nujnemu pogoju za osamosvojitve. In se gospodarsko okrepili ter – ob siceršnji politični nesvobodi – zgradili sistem socialne varnosti, ki bo ali je že danes le še spomin. Izzeljenci, ki so se vračali v domovino, so govorili: »Amerika je tukaj, ne v Ameriki!«

Nekdanji partizani – tudi tisti, ki so šli v boj iz narodnoosvobodilnega odpora proti okupatorju – so danes v obrambni poziciji pred navalom domobranskih očitkov. Ne bi jim bilo treba! Boj proti okupatorju je njihova neminljiva čast in slava – toda prenehati bi morali z apologijo revolucije. Še vedno skrivajo znotrajstovetnostno razliko med narodnoosvobodilnim značajem odpora in revolucijo. Če bi se distancirali od revolucije, če bi priznali njeno narodno razdiralno vlogo med samo vojno in po njej, bi odvzeli vetra z jader skrajni desnici, ki še vedno vztraja pri upravičenosti protikomunističnega odpora med (!) vojno in se zdaj – tako je videti z dogodka v Šentjoštu – ponovno zbira v politično gibanje. Če bi se protikomunistična stran distancirala od medvojne vojaškega nastopa zoper narodnoosvobodilni boj in od prisege »vodji velike Nemčije«, bi se sprostil naše politično in družbeno življenje. Končno bi sklenili »račune« preteklosti in zaživeli v sedanosti in za svetlejši jutrišnji dan. Če bi ... Tako pa smo – ne le nekdanji borci in nekdanji domobranci – vsi mi, danes in tukaj živeči, še vedno ujetniki preteklosti. ■

se je z uvedbo »srpa in kladiva« razkrilo. To pa je povzročilo nezaupanje med tistimi, ki so šli v partizane le iz narodnostnega občutja, torej za osvoboditev izpod okupatorja, in so verjeli, da se bodo vprašanja, ki presegajo ta boj, reševala po vojni na »ljudsko demokratični način«. To je ne nazadnje sankcionirala 7. točka OF! Partija, ki je bila ilegalna tako za sovražnike kot za partizane oziroma med njimi, se je s »srpom in kladivom« legalizirala: postalo je vidno, da ima svoje interese in da dela za svoje politične koristi. Skratka, znotrajstovetnostna razlika med narodnoosvobodilnim značajem NOB in politično-komunističnimi nameni, ki jih je s partizanskim bojem imela komunistična partija, je zazijala na široko. To je zbujalo med »navadnimi« partizani tudi odpor. Znan je primer Janeza Marna, krščanskega socialista (ki je kasneje prešel na

stični sistem. Zakriti je bilo torej treba, da ima partija specifični politični namen – saj je tak značaj imela vsa partizanska vojska – le videti se ni smelo. Zato je slovenska partija ukinila srp in kladivo in preimenovala proletarsko brigado nazaj v udarno brigado Toneta Tomšiča.

Skriti pomen simbola rdeče zvezde je bil simbol »srpa in kladiva«. Partizani (kolikor mi je znano) niso nasprotovali rdeči zvezdi, saj je bilo še posebej po porazu nemške vojske pred Stalingradom jasno, da ima sovjetska armada v Evropi največjo protinacistično vlogo, toda kratka epizoda z uvedbo simbola srpa in kladiva je pokazala, za kaj komunistični partiji in partizanski vojski v celoti, ki jo partija obvladuje, pravzaprav gre.

Tako tudi simbol rdeče zvezde ni neproblematičen. In sploh ne bi bil pro-